

مرکز مدیریت حوزه های علمیه
معاونت آموزش
مدیریت مدارج علمی

شیوه نامه تدوین طرح پایان نامه / رساله علمی

بسمه تعالی

طرح پایان نامه، دارای محورها و عناوینی است که نویسنده باید آن را با کمک اساتید راهنما و بر اساس این شیوه نامه تدوین نماید.

(۱) بیان مسأله

در این قسمت، ابتدا موضوع پیشنهادی به طور موجز و جامع، شرح و تبیین می شود. این شرح باید به گونه‌ای باشد که خواننده با مطالعه آن بتواند با کلیات موضوع آشنایی پیدا کند. بنابراین باید همه جوانب مهم در نظر گرفته شود. به سخن دیگر در تبیین مسأله، باید به موضوع رساله به عنوان مسأله اصلی و مهم توجه خاصی شود تا خواننده به برخی از پیچیدگی های کلی موضوع پی ببرد.

(۲) سوال‌های تحقیق

سوال های تحقیق بر اساس اهداف تحقیق ارائه می شوند. در واقع این سوال‌ها، مسیر تحقیق را با عبارات پرسشی، روشن کرده و انگیزه لازم را برای یافتن پاسخ در محقق ایجاد می کند. بنابراین هدف از تعیین سؤال، ایجاد نهایت تمرکز در فرایند تحقیق است. داشتن یک پرسش علمی باعث می شود محقق در جریان تحقیق، به افق‌های گوناگون کشانده نشود و کنجاوی، او را از مسیر آموزش منحرف نکند.

باید دقت کرد که همه سوال‌ها به صورت مثبت (ایجابی) مطرح نشوند و در بین آنها از سوال‌های منفی (سلبی) نیز استفاده شود. همچنین سوال‌ها نباید به گونه ای مطرح شود که پاسخ آنها بسیار مختصر باشد. با این توضیح، آغاز سؤال با «آیا» و امثال آن صحیح نیست.

سوال‌ها به دو بخش تقسیم می شوند:

سوال اصلی: در واقع، همان عنوان تحقیق است که به صورت سؤال مطرح می شود و کل تحقیق، باید در پی پاسخگویی به این سؤال اصلی باشد.

سوال‌های فرعی: تجزیه شده از سؤال اصلی و ناظر به فصول می باشند، بدین معنا که در فصل‌ها و بخش‌های مختلف تحقیق، به آنها پاسخ داده می‌شود. بنابراین هر سوال فرعی، یک فصل را به خود اختصاص می‌دهد.
مثال:

عنوان تحقیق: ماهیت مسئولیت‌پذیری در نوجوانان و راهکارهای تقویت آن از منظر آیات و روایات
سوال اصلی:

ماهیت مسئولیت‌پذیری در نوجوانان و راهکارهای تقویت آن از منظر آیات و روایات چیست؟
سوال‌های فرعی:

۱. ماهیت مسئولیت‌پذیری در نوجوانان از منظر آیات و روایات چیست؟

۲. راهکارهای تقویت مسئولیت‌پذیری در نوجوانان از منظر آیات و روایات چیست؟

۳) زبان

با توجه به پایان‌نامه، یکی از زبانهای فارسی، عربی، انگلیسی را بنویسید.

۴) اهداف تحقیق

در این قسمت، اهداف تحقیق به دو صورت هدف اصلی و اهداف فرعی در یک یا دو بند بیان می‌شود. اهداف اصلی باید با جهت کلی تحقیق، هماهنگی کامل داشته باشد به طوری که از مجموع عنوان و اهداف بتوان به محتوای کلی آن پی برد.
۱. هدف اصلی: هدف اصلی و مهم تحقیق در یک یا دو بند بیان می‌شود هدف اصلی عبارت است از هدف نهایی که از انجام تحقیق حاصل می‌گردد. به عبارت دیگر موضوع تحقیق می‌تواند هدف کلی یک تحقیق باشد که مشخص می‌کند نویسنده و محقق قصد دستیابی با آن را دارد. اهداف اصلی باید با جهت کلی تحقیق، هماهنگی کامل داشته باشد به طوری که از مجموع عنوان و اهداف بتوان به محتوای کلی آن پی برد.
مثال:

شناسایی ماهیت مسئولیت‌پذیری در نوجوانان و راهکارهای تقویت آن از منظر آیات و روایات

اهداف فرعی:

اهداف فرعی تحقیق از اجزای هدف اصلی تحقیق است و با رسیدن به پاسخ این اجزاء، اهداف کلی پایان نامه حاصل می شود. اهداف فرعی، مشخص می کنند که در یک تحقیق چه کارهایی انجام خواهد شد. به عبارت دیگر، زمانی که اهداف فرعی مشخص می شود، درواقع تحقیق، داخل یک چارچوب قرار می گیرد و محقق وادار می شود که از گردآوری اطلاعات اضافی و نامربوط خودداری کند.

هم چنین با مشخص شدن اهداف فرعی، متغیرها، نوع تحقیق و مطالعه، روش تحقیق و ... مشخص می گردد.

در بیان اهداف تحقیق بایستی موارد زیر را رعایت کنیم:

۱. اهداف به ترتیب ذکر شده و مساله را از جوانب مختلف پوشش دهد.
۲. اهداف بایستی به صورت واضح و شفاف بیان گردند.
۳. اهداف بایستی به صورت مختصر نوشته شود.
۴. هدف هایی که برای یک تحقیق در نظر گرفته می شود بایستی باهم تناقض نداشته و در نهایت یک هدف کلی را دنبال کنند.
۵. هدف های تعیین شده بایستی قابلیت عملی شدن و تحقق پذیری داشته باشند.
۶. تعداد اهداف بایستی در حد مطلوب باشد.
۷. اهداف می بایست قابل اندازه گیری باشند.
۸. اهداف به طور واقع بینانه بیان شوند که بتوان تحت شرایط کاری به آنها دست یافت.
۹. اهداف را با افعال عملی که برای اندازه گیری مناسب هستند بیان نمایید. (افعال مناسب مانند: تغییر کردن ، مشخص کردن ، مقایسه کردن و ... و افعال نامناسب مانند : درک کردن ، فهمیدن ، اعتقاد داشتن و ...)

مثال:

۱. شناسایی ماهیت مسئولیت پذیری در نوجوانان از منظر آیات و روایات
۲. شناسایی راهکارهای تقویت مسئولیت پذیری از منظر آیات و روایات

۵) فرضیه‌های تحقیق

فرضیه، گمان و احتمالی موقتی است که درست یا نادرست بودن آن، به تدریج و طی فرایند تحقیق، ثابت می‌شود. در فرضیه، باید نزدیک‌ترین و محتمل‌ترین پاسخ برای سوال‌های فرعی را مطرح کرد. فرضیه بر اساس معلومات کلی، مطالعات و شناخت‌های قبلی یا تجارب محقق پدید می‌آید و باید کوتاه و منسجم و به صورت جمله خبری بیان شود. اگر از شما سؤالی پرسیده شود و پاسخ قطعی برای آن نداشته باشید، ممکن است این‌گونه پاسخ خود را آغاز کنید: «به نظر من...»، «ممکن است...» یا «حدس من این است که...»؛ در واقع شما چون از پاسخ خود مطمئن نیستید، لذا براساس تجارب و دانسته‌های قبلی خود، به صورت حدس و گمان جواب می‌دهید. این، همان فرضیه است.

۶) پیشینه تحقیق

در این قسمت، محقق باید پیشینه تحقیقات صورت گرفته توسط دیگران در خصوص موضوع رساله را به صورت مختصر ذکر کرده و نتایج یافته‌های خود را با تحقیقات آنها مقایسه نماید.

محقق، همواره باید این احتمال را در نظر داشته باشد که ممکن است محققان و پژوهشگران دیگری نیز در راستای موضوع مورد تحقیق او یا موضوعی مشابه آن، آثار و نوشته‌هایی داشته باشند که چه بسا به نتایج و یافته‌هایی مشابه یا مغایر این تحقیق منجر شده باشد. مراجعه به نتایج تحقیقات آنان می‌تواند پیامدهای مثبت متعددی برای محقق در پی داشته و راهنمای مناسبی برای او باشد (در طرح سوال‌ها، فرضیه و...)، و با جلوگیری از دوباره کاری، ابعاد جدیدی از موضوع تحقیق را آشکار کند.

پیشینه تحقیق را از منابع مختلفی از جمله: کتب، نشریات، تحقیقات، مقالات، رساله‌های علمی حوزه، پایان‌نامه‌های دانشگاهی، اینترنت و... می‌توان به دست آورد. استفاده از کلیدواژه‌های بکاررفته در آثار و تحقیقات دیگران، می‌تواند راهگشای مناسبی در جستجوی آثار و تحقیقات مشابه باشد.

پیشینه تحقیق معمولاً شامل بخش‌های زیر است:

در این بخش مهم‌ترین پژوهش‌های انجام شده در حوزه مورد نظر به صورت خلاصه بیان می‌شود و پرسش‌هایی که در بررسی موضوع و حوزه پژوهش مطرح شده است، مورد بحث قرار می‌دهد. همچنین در بخش جمع بندی و نتیجه گیری صراحتاً به خلاءهای تحقیقاتی که در این بررسی آشکار شده است و پیشنهادات احتمالی برای تحقیقات آینده اشاره می‌شود.

۷) اهمیت و ضرورت تحقیق

نویسنده در نگارش اهمیت تحقیق خود باید بتواند با توجه به دانش و ادبیات موجود، دلایل اهمیت مسئله تحقیق و جدید و خلاقانه آن را بیان نماید و در بحث ضرورت، باید مشخص شود این تحقیق در زمان فعلی مورد نیاز است یا خیر؟ تا در صورت رسیدن به این که عنوان و موضوع تحقیق متناسب با زمان فعلی نبوده و در صورت ارائه، مجبور به کپی از مقالات قدیمی می باشد و یا امکاناتی برای ارائه این موضوع به دلیل پیشرفته بودن آن و نبود امکانات در آن جامعه را باید بررسی نماید.

بنابراین گاهی موضوعاتی مهم هستند؛ اما ضروری نیستند. این نکته حائز اهمیت است که در تحقیق و فرایند آن، میلیون ها موضوع مهم بالقوه وجود دارند؛ اما موضوعات ویژه ای هستند که ضرورت انجام پیدا می کنند.

۸) نوع، روش و ابزار تحقیق

در این قسمت، روش انجام تحقیق بر اساس موارد زیر مشخص می شود:

• بر اساس هدف

۱. تحقیق بنیادی: تحقیقی است که در جستجوی کشف حقایق و واقعیت ها و شناخت پدیده ها و اشیاء است، روابط علمی را کشف می کند، به تبیین ویژگی ها و صفات یک واقعیت می پردازد و با اندیشه و تفکر منطقی سرو کار دارد. به سخن دیگر تحقیق بنیادی، شرح و تبیین یک تفکر یا پایه گذار اندیشه های جدید است.
۲. تحقیق کاربردی: تحقیقی است که به منظور حل مشکل یا معضل خاص علمی یا اجتماعی انجام می گیرد و نتایج آن باید به صورت روشن و مشخص در یک کارگاه، کارخانه یا جامعه مورد استفاده قرار گیرد.

۳. تحقیق توسعه‌ای: تحقیقی است که با هدف گسترش مرزهای دانش عمومی بشر، صورت می‌گیرد بنابراین هر یک از موضوعاتی که در حوزه علوم انسانی و تجربی بتواند به گسترش این علوم کمک نماید و به شرح و تبیین آن پردازد و وجوه ناشناخته آن را روشن کند در حوزه تحقیقات توسعه ای قرار می‌گیرد.

• بر اساس ماهیت

۱. تحقیق توصیفی: طبیعتاً، پیش از این که درباره چرایی یک اتفاق، تحقیق نمایید، باید درکی از چگونگی، زمان و مکان آن رخداد، داشته باشید. این روش، زمانی که درباره موضوع یا مسئله تحقیق، اطلاعات چندانی ندارید، استفاده می‌شود و به سوال هایی نظیر چه چیزی، چه زمانی، کجا و چگونه، پاسخ می‌دهد.

۲. تحقیق تحلیلی: برای تحلیل توصیفی گزارش فرایندی، موضوعی، رویدادی و تبدیل اطلاعات کیفی به اطلاعات کمی، استفاده می‌شود با استفاده از تحلیل محتوا، محقق، می‌تواند حضور، معانی و روابط کلمات خاص، مضامین یا مفاهیم را کمی و تجزیه و تحلیل کند.

۳. تحقیق توصیفی-تحلیلی: محقق در این حالت، ابتدا به توصیف نتایج بدست آمده و سپس به تحلیل آن می‌پردازد.

• بر اساس روش گردآوری اطلاعات

روش‌های گردآوری اطلاعات به طور کلی به سه دسته کتابخانه ای، میدانی و کتابخانه ای - میدانی، تقسیم می‌شود. روش‌های کتابخانه‌ای: در تمامی تحقیقات مورد استفاده قرار می‌گیرد، ولی در بعضی از آن‌ها در بخشی از فرایند تحقیق مثل مطالعه پیشینه تحقیق، از این روش استفاده می‌شود و در بعضی از آن‌ها موضوع تحقیق از حیث روش، ماهیت کتابخانه ای است و از آغاز تا انتها متکی بر یافته های تحقیق کتابخانه ای است و بر اساس اسناد نوشتاری، سامانه های رایانه ای و نرم افزارهای علمی و... صورت می‌پذیرد.

روش‌های میدانی: به روشهایی اطلاق می‌شود که محقق برای گردآوری اطلاعات ناگزیر است، در محیط بیرون و با مراجعه به افراد یا محیط، اطلاعات مورد نظر خود را گردآوری کند و بر اساس مشاهده، مصاحبه، پرسشنامه، آزمون و... صورت می‌پذیرد.

روش کتابخانه ای - میدانی: نویسنده، در مسیر تحقیق ممکن است از یک و یا هر دو روش گفته شده بهره ببرد.

۹) جامعه آماری و گروه نمونه (در صورت استفاده از شیوه های آماری و میدانی)

در اغلب تحقیقات با موضوعات علوم اسلامی، از جامعه آماری و گروه نمونه استفاده نمی شود. اما در برخی از تحقیقات، ضرورت ایجاب می کند که با انتخاب دو گروه از افراد یکسان و انجام آزمون، اجرای پرسشنامه و...، از نتایج حاصله در راستای اثبات فرضیه تحقیق استفاده شود. لازمه این کار، اطلاع از شیوه های آماری، آشنایی با تحقیقات میدانی و استفاده از پرسشنامه های استاندارد است.

از آن جا که همواره نمی توان تمامی افراد یک جامعه را مورد مطالعه و تحقیق قرار داد، لذا با انجام تحقیق بر روی بخش کوچکی از آن جامعه، نتایج بدست آمده را به کل آن جامعه تعمیم می دهیم. در واقع، «جامعه آماری» به کل گروه افراد، وقایع یا چیزهایی اشاره دارد که محقق می خواهد به تحقیق درباره آن بپردازد اما «گروه نمونه»، مجموعه کوچکی است مشتمل بر برخی اعضا که از آن جامعه آماری بزرگ انتخاب شده اند. به عبارت دیگر، تعدادی از اعضای جامعه آماری، گروه نمونه را تشکیل می دهند. فرض کنید موضوع تحقیق ما: «تأثیر نماز در کاهش گرایش جوانان به اعتیاد» باشد. از آنجا که ما قادر نیستیم بر روی تمامی جوانان (جامعه آماری) مطالعه و تحقیق کنیم، بنابراین گروهی چندصد نفره از جوانان (گروه نمونه) را انتخاب و تحقیقات خود را بر روی آنان متمرکز می کنیم و نتایج تحقیق را به کل جوانان جامعه نسبت می دهیم. به طور مثال این گونه نتیجه می گیریم که: «نماز، در کاهش گرایش جوانان به اعتیاد مؤثر است.» (البته قانون نسبیت در اینجا نیز حاکم است).

اگر محقق در تحقیقات خود از این روش آماری استفاده کرده باشد، در این بخش از طرح تحقیق، باید به صورت مختصر، نحوه عملکرد خود را توضیح داده و نتایج به دست آمده را ذکر کند و توضیحات کامل را به فصول و بخش های داخلی رساله موکول نماید.

۱۰) کاربردهای متصور از تحقیق و مراجع استفاده کننده از نتیجه

بیانگر این است که تحقیق ارائه شده در راستای دستیابی به چه اهداف کاربردی انجام خواهد شد و نتایج آن، مورد استفاده چه سازمان‌ها، ارگان‌ها و مراجعی خواهد بود.

۱۱) فهرست عناوین

بخش‌ها، فصل‌ها و گفتارها با رعایت ترتیب منطقی و به تناسب پرسش‌های تحقیق (در این قسمت از فرم طرح، ابتدا عناوین هر فصل، سپس عناوین بخش‌ها و پس از آن، عناوین زیرمجموعه هر بخش ذکر می‌شود. ضروری است که در فصل اول، «مفاهیم و کلیات» رساله ذکر شود. فصول بعدی نیز تجزیه منطقی عنوان رساله است که برای هر کدام از آنها سؤال فرعی تعریف شده است.

۱۲) فهرست منابع و مآخذ

در این قسمت از فرم طرح، کتاب‌ها، مجلات، آموزش‌ها، سایت‌های اینترنتی و تمامی منابعی که در تحقیق از آنها استفاده شده است، به شکل زیر، ذکر می‌شود.

کتاب: نام خانوادگی، نام، عنوان کتاب (پرننگ و ایتالیک)، نام محقق یا مترجم یا مصحح، محل نشر: ناشر، نوبت چاپ و سال نشر.

مقاله: نام خانوادگی، نام، عنوان مقاله (داخل گیومه)، عنوان نشریه (پرننگ و ایتالیک)، محل نشر، شماره نشر، سال نشر، صص.

رساله: نام خانوادگی، نام، عنوان رساله (پرننگ و ایتالیک)، ذکر مقطع تحصیلی، محل تحصیل، سال دفاع.

منبع الکترونیکی و پایگاه اینترنتی: نام خانوادگی، نام، سال نشر، عنوان مقاله، عنوان پایگاه، آدرس سایت.